IJARSCT
ISSN (Online) 2581-9429
International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology (IJARSCT)
International Open-Access, Double-Blind, Peer-Reviewed, Refereed, Multidisciplinary Online Journal
Impact Factor: 5.731
Volume 2, Issue 7, January 2022

महाड तालुक्यातील लेणी

सौ. योजना यो. हळदे

एम. एम. जगताप कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय महाड. रायगड

सारांश :

महाड हे सह्याद्री रांगाने घेरलेले व सावित्री आणि गांधारी नदीच्या काठावर वसलेले शहर आहे. कोकणातल्या शहरांमध्ये महाड हे बऱ्यापैकी सुधारलेले शहर असल्यामुळे ते आधुनिकऔद्योगिक व पौराणिक भारतीय संस्कृतीचा एक आगळावेगळा संगम आहे.

प्रस्तावना :

महाड हे महाराष्ट्रात कोकण विभागातील एक शहर आहे. महाड हे मुंबईपासून १८०किलोमीटर अंतरावर आहे.आसपासच्या रम्य व सुंदर वातावरणामुळे महाड हे पर्यटनाचे ठिकाण झाले आहे. डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर यांनी येथे चवदार तळे सत्याग्रह केला आणि हे ठिकाण इतिहासात अमर झाले. पौराणिक ऐतिहासिक सामाजिक व पारंपारिक महत्त्व असल्यामुळे महाडचे वैशिष्ट्य वाढले आहे.

इतिहास :

इतिहासात महाडचा सर्वात जुना संदर्भ इ. स. पूर्व २२५मध्ये आढळतो.

इ.स. पूर्व १३०मध्ये महाडवर बौद्ध धर्मीय कंभोजवंशिय राजा विष्णू पुलित यांचे राज्य होते. महाडची गांधार पाले बौद्ध लेणी यांच्या राजवटीत निर्माण केले गेले. तसा शिलालेख तेथे आहे.

महाडवर मुख्यतः मौर्य सम्राट कंभोज, सातवाहन, क्षात्रपवाकाटक शिलाहार देवगिरीचे यादव निजामशाह आदिलशाह शिवाजी महाराज पोर्तुगीज पेशवे सिद्धी यांची राजवट झाली आहे. इ. १८१८ मध्ये ब्रिटिशांनी पेशव्यांकडून महाड जिंकले. १९४७ ला स्वातंत्र्य मिळेपर्यंत महाड ब्रिटिशांच्या अंमलाखाली होते.

इ. स. सनाच्या पहिल्या शतकापासून महाड हे कोकणातील एक प्रमुख बंदर व व्यापार केंद्र म्हणून प्रसिद्ध होते. त्यामुळेच महाड हे नाव पालेभाषेतील शब्द महाहट वरून पडले. महा - मो ठि व हट्- बाजारपेठ मोठी बाजारपेठ.

IJARSCT
ISSN (Online) 2581-9429
International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology (IJARSCT)
International Open-Access, Double-Blind, Peer-Reviewed, Refereed, Multidisciplinary Online Journal
Impact Factor: 5.731
Volume 2, Issue 7, January 2022

देवगिरीच्या यादव राजवटीत महाराष्ट्राची सर्वात जास्त व्यापारी उन्नती झाली. तेव्हा एक व्यापार केंद्र व बंदर असलेल्या महाडची जास्त भरभराट झाली.

महाडचा कोट हा छोटे खाणी किल्ला आदिलशाही काळात बांधला गेला. १७७४ मध्ये नाना फडणवीस यांनी कोर्टाची दुरुस्ती करून तोफा तैनात केल्या होत्या.

१८८१ च्या खाने सुमारी प्रमाणे महाडची लोकसंख्या ६८०४ होते इंग्रजांनी १८६६ मध्ये महाड नगर पालिका स्थापन केली.

गांधारपाली लेणी :

हा ३० बौद्ध लेणी चा समूह आहे. तो मुंबईच्या १०५ किमी दक्षिणेस मुंबईच्या महाड जवळील राष्ट्रीय महामार्ग ६६ वर आहे या गुहा एन एच- १७ नजीकच्या स्थानावर असून रोड द्वारे जोडलेल्या आहेत. हे एक प्राचीन व ऐतिहासिक महत्त्वपूर्ण स्थळ आहे. ही लेणी रायगड जिल्ह्यातील महाड जवळ गांधारपाले गावातील डोंगरावर आहेत. याचा ताबा भारतीय पुरातत्व विभागाकडे आहे.

ही लेणी महाराष्टातील रायगड जिल्ह्याच्या महाड तालुक्यातील व बौद्धलेणी आहे. ही लेणी राष्ट्रीय महामार्गदद वर महडच्या उत्तरेस ३ किमी. अंतरावर असलेल्याडोंगरात कोरलेली आहेत हा एकूण 30 लेण्यांचा समूह असून तीन चैत्यगृह व 19 विहार आहेत लेणी क्रमांक एक मध्ये 53 फुट लांब व आठ फूट रुंद वसरी आहे.गर्भगृहात गौतम बुद्ध यांची मूर्ती व धम्मचक्र कोरलेली आहेत .लेणी क्र.२१ में गौतमबुद्ध यांचीबसलेली मूर्ती त्यांचे शिष्य व हरिणाची चित्र कोरले आहेत.

येथील शिलालेखा नुसार ही लेणी बौद्ध धर्मीय कंभोज वंशिय राजाविष्णू पुलित यांच्या कारकिर्दीत इ.स.१३० च्या आसपास निर्माण केली गेली. येथील शिलालेख नुसार इ. स. बौद्ध संघाला सावकरांकडुन देणगीव जमिनी मिळाल्याची नोंद आहे. ऐतिहासिक व पर्यटन या दोन्हि दृष्टिने ही लेणी महत्वपूर्ण आहेत राजा पुलित याच्या नावावरून पाल हे महत्वपुर्ण आहेत.

सध्यास्थि**ती :**

हि लेणी **दुमजली आहे. वरती १ नंब**रची **लेणी आहे. त्यामधे** तथागत भगवान **गौतम बुद्ध धम्म**चक्र **प्र**वर्तन**ची** मुर्ती पहावयास **मिळते. तसे**च **या गांधारपाली लेणी**च **अतिक्रम**ण **झाल होत**. या लेणीला पांडव लेणी **समजून काही** अहंकारी **लोकांनी** ज्यांना **तथागत भग**वान गौतम बुद्ध **यांचा इतिहास लपविण्यास**ाठी **कि**वां **नष्ट करण्यासाठी त्यांनी** त्याच्या **ज्या काही मुर्त्या आ**हेत. **त्यांची तोड**फोड **करण्या**चा **प्रयत्न के**ला. **तसे**च **त्या मुर्ती ला कापले गेले आ**हे. **आणि**

ISSN 2581-9429 IJARSCT

हे केव्हा **होते. जेंव्हा तुम्हा आम्हा स**ारखे **य**ा **गोष्टीक**डे **दुर्लक्ष करत**ात. **मी** तर **म्हणते याची प**्**रत्य**ेक **भारतीयांनी** लक्ष देणे **गरज**ेचे **आहे. हा फकत** एकाच **धर्मा**चा **वारसा नाही.** तर **संपुर्ण भारत**ाचा **वारसा** आहे. **संपुर्ण** जग **य**ा **लेण्यांची** प्**रेरणा घ**ेत **आहे. परंतु भारत**ामध्ये **य**ा **गोष**्टीला **नाकारल ज**ात.

या **बौद्ध लेणीच** काम **च**ालु **आहे. तस**ेच **इथे कपल्स य**ेतात. **काहीही** कृत्य **करतात त्य**ामुळे **य**ा **लेण**ीवर **बंदी घालण्यात आली आहे.**

संदर्भ :

१) प्रत्यक्ष **भेट**

२) **Med.iiab.m http://med.iiab.me.**

3) Wikipedia http ://en.Wikipedia.org

४) **prahaar.in https://www.prahaar**

५) **Bodhi.satva , youtube**